

3.1 Per Fugelli – en allmennmedisinsk biografi¹

Michael 2022; 19: Supplement 29, 61–8.

Som nyutnevnt og utålmodig professor var Per Fugelli (1943–2017) ikke imponert over status for akademisk allmennmedisin i Norge anno 1984. Til gjengjeld hadde han ambisiøse planer for å bygge opp faget med utgangspunkt som leder for Institutt for allmennmedisin ved Universitetet i Bergen. For mange i dag er det samfunnsdebattanten, sosialmedisineren, rikssyneren og folketaleren Per Fugelli man kjenner til. For oss var han den som forandret den akademiske allmennmedisinen i Norge, og professoren som på ideologisk basis utrettelig arbeidet for grunnutdanningen, akademiseringen og allmennmedisinens grunnverdier. I dette kapitlet gir vi en oversikt over hans liv og virke.

Per Fugelli ble født i Stavanger 7. desember 1943. Faren var huslege og sønnen fulgte i hans fotspor og studerte medisin i Oslo. I et intervju i *Utposten* i 2014 sier han at allmennmedisinen var på vei mot en slags død da han selv var ferdig utdannet i 1969. Faget ble nærmest sett på som en søppelkasse, og det var mye mismot, stigma og fordommer.

Per Fugelli (heretter kalt Per F) var professor i Bergen Vi samarbeidet tett med ham i viktige år da akademisk allmennmedisin virkelig slo rot og utviklet seg til et viktig, stort og vitalt felt i Bergen og Norge, med betydning ikke bare for praksisfeltet, men også for helsepolitikk og helsevesenet ellers. Her har Per F satt varige spor.

Praksis og forskning hånd i hånd

Per F fikk turnusplass på Værøy og Røst og ble deretter distriktslege samme sted i årene 1970–1973. Her samlet han systematisk inn helsedata fra samfunnet og legepraksisen, og etter noen år som stipendiat i Oslo disputerte

---

¹ Dette kapitlet bygger på vårt minneord trykt i *Utposten*. Og ikke minst vår egen hukommelse!

Figur 1: Datainnsamling til doktorgradsavhandlingen «Helsetilstand og helsetilstand på Værøy og Røst». Bildet er fra Værøy legekontor der Per Fugelli studerer journalprotokollene sammen med sine medarbeidere sykepleierne Åsa Uhre Olsen og Lilly Borge. Som legestudent tilbrakte Kirsti Malterud i 1973–1974 ett år på Værøy og Røst som forskningsassistent i dette prosjektet. Her ble interessen for allmennmedisin og forskning vekket. Foto: Kirsti Malterud.

han i 1978 for den medisinske doktorgraden ved UiO med avhandlingen «Helsetilstand og helsetjeneste på Værøy og Røst», en epidemiologisk kartlegging av sykkelighet, legemiddelforbruk og legesøkning (figur 1). Men allerede i 1975 presenterte han i boken «Tilbake til huslegen» noen akademiske motforestillinger. Han hevdet at den naturvitenskapelige slagsiden innen medisinsk forskning fører til forsømmelser av de menneskelige og samfunnsmessige sider ved sykdomsbegrepet. I hele sitt faglige liv og virke forsømte han aldri muligheten til å påpeke feilskjær og forbedringsmuligheter i det medisinske fagfeltet.

Tiden i Lofoten overbeviste Per F om at allmennlegens erfaringer med helse og sykdom hos hverdagsmennesker i lokalsamfunnet kan motvirke slike skjvigheter. Etter gjennomført doktorgrad dro han tilbake til førstelinjen som distriktslege i Porsanger 1977–1980, før han igjen tilbrakte noen år ved Institutt for allmennmedisin ved Universitetet i Oslo som førsteamanuensis.

I 1984 skrev han den legendariske artikkelen «Du skal skrive ditt fag», der han refset oss alle og beskrev en kollektiv allmennmedisinsk skrivelammelse. Han hevdet at en slik åndelig slapphet var farlig for faget, og argumenterte for at vi måtte bygge opp en allmennmedisinsk vitenskap som skulle være fagets ankerfeste og berettigelse. Han tok seg selv på ordet, og la aldri skjul på at han så seg selv i en ledende rolle som professor i faget. Per F la derfor stor vekt på samarbeid og allmennmedisinsk «nasjonsbygging». Han var leder i Allmennmedisinsk forskningsutvalg i 1982–1984 og leder i Redaksjonskomiteen i *Tidsskrift for Den norske lægeforening* 1982–1989, begge steder som en ivrig pådriver for allmennmedisinsk publisering. Han var ivrig deltaker på Utstein-seminarene og de allmennmedisinske instituttmøtene i mange år.

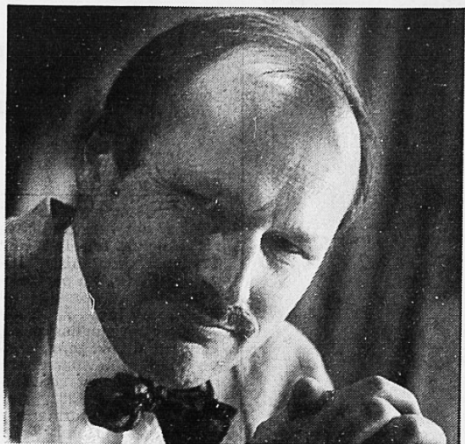
Professor i Bergen 1984–1991

Per F kom i 1984 til Universitetet i Bergen som professor i allmennmedisin etter Sigurd Humerfelt. Han anerkjente Humerfelts innsats, men mente at neste fase i utviklingen var best tjent med en ny start med blanke ark. Som de neste kapitlene i boken viser, lanserte Per F raskt vidløftige og framtidrettede planer for et akademisk allmennmedisin i Bergen. I sitt omfattende nybrottsarbeid for å styrke fagets posisjon og innhold, ble han av mange professorkolleger sett på både som rabulist og bulldoser. Men han sto opp i fakultetsrådet og forsvarte sine planer. Dekanus ble invitert på konditori og overtalt til å gi faget forsvarlige ressurser og plass i studieplanen. Med åpne øyne overskred han budsjettet for å synliggjøre at bevilgninger måtte følge med de økte oppgavene som faget påtok seg.

Gjennom ny organisering, nye stillinger og utradisjonelt rekrutteringsarbeid knyttet Per F til seg en fargerik gjeng av medarbeidere med svært ulik akademisk bagasje. Han inviterte til nyskapende studieplanutvikling, diskusjoner om fagets utvikling, plass og ideologi, samt konkrete planer for forskningsarbeid og doktorgrader. Slik var det vi begge ble lokket inn i allmennmedisinske kombistillinger i 1986/87 fra veldig ulike utgangspunkt.

Institutt for allmennmedisin i Bergen ble en inspirerende og lærerik arbeidsplass for mange av oss som kom inn i universitetsmiljøet under ledelse av Per F på denne tiden. Vi opplevde ham som frisk og nytenkende, åpen for alt som kunne tenkes å tilføre allmennmedisinen noe nyttig og viktig, med tydelige verdier for faget, og alltid oppmuntrende. Ikke minst opplevde vi, og samarbeidet om, Per F sin strategi om å vitenskapeliggjøre det allmennmedisinske fagområdet. Varemerket «allmennmedisin» måtte ha et solid innhold, der pasienter, kolleger og politikere kunne identifisere et spesifikt produkt bak etiketten.

Per Fugelli angrer

Professor Per Fugelli ligger hjemme med hjernerystelse: Sist søndag ble jeg bokstavelig talt kastet ned fra min høye hest.

ANDERS MAGNUS

— Jeg angrer på min uttalelse til Bergens Tidende om at medisinerstudentene er en «gjeng selvdiggere», og ber uforbeholdent om unnskyldning.

Professor Per Fugelli ved Institutt for Almenmedisin ved Universitetet i Bergen innrømmer overfor Bergens Tidende at han har fått mye kjeft for sin provoserende uttalelse til avisen forrige tirsdag:

— Men jo mer kjeft jeg får, jo gladere blir jeg, for da forstår jeg jo at jeg har tatt feil. Slik som det nå utvikler seg, skal det bli vanskelig å se forskjell på medisinerstudenter og medlemmer i Frelsesarmeen, sier han — fortsatt med et ertende glimt i øyet.

— Studentene spurte i et leserinlegg «Hvor er professor Fugelli? og det skal jeg fortelle. Jeg ligger hjemme med dobbeltsidig hjernerystelse. Den første fikk jeg søndag da jeg bokstavelig talt ble kastet ned fra min høye hest — under en ridetur i stormen. Den andre fikk jeg i form av en knock-out fra studentene.

Det er synd at hjernerystelsen ikke kom før den dumme uttalel-

sen, så hadde jeg jo hatt noe å skyldte på.

— Hvordan ville du formulert deg i dag?

— Jeg står fortsatt på at vi er inne i en ego-dreining av samfunnet, også innenfor medisinen. Bare se på privatiseringen, supertilbudene til den rike del av landet, legenøden i utkant-Norge og utarmingen av de offentlige helsetilbudene for vanlige folk.

Solidaritetstankegangen har magre kår i norsk medisin for tiden, og dette merkes også blant studentene. Vi må derfor sørge for at studiene gir dem den ballast av sosial samvittighet og humanistiske holdninger som alltid har vært til legerollen, sier Per Fugelli fra sykesengen.

Figur 2: Per Fugelli skjøt ofte fra hoften i foredrag og intervjuer, og ikke alt kom like heldig ut. I et intervju fra 1985 om privatisering og kommersialisering av helsevesenet tok han en sving innom legestudentene i Bergen også. Uken etter måtte han krype til korset og angre seg. Samtidig fikk han fortalt at han drev med ridning, og at han hadde falt av hesten, og kunne bruke et kjent uttrykk som et retorisk poeng. Typisk Per F! Fra Bergens Tidende 13. november 1985. Kilde: Nasjonalbiblioteket.

Under årene i Bergen ble Per F en mye benyttet foredragsholder, da først og fremst som allmenmedisinsk tenker og forkynner. Det allmenmedisinske fag var hans budskap; konsentrasjon om den kliniske kjernen (hverdagsmedisinen), kompetanse (grunnutdanning og spesialistutdanning) og fagets ideologi (gullet eller krystallene). Ikke alt var like vellykket, men han kom seg stort sett pent ned på beina etter friske utspill (figur 2). Han hadde synspunkter om allmenlegens konsentrasjon om det kliniske arbeidet som fikk liten støtte, og han arbeidet for å opprette et vitenskapelig institutt for kommunehelsetjenesten, som ble noe helt annet enn han hadde tenkt (Institutt for samfunnsmedisinske fag). Han hadde også sterke personlige ambisjoner om selv å fullføre den nye spesialistutdanningen i allmenmedisin. Han vikarierte en tid ved Ulriksdal legesenter, men ga fort opp dette forsettet for egen del, selv om han alltid vektla betydningen av at akademiske stillinger i faget burde være forankret i praksis.

I løpet av få år initierte Per F en rekke forskningsprosjekter om kliniske problemstillinger, kommunikasjon, prøvetaking og reseptforskrivning – områder som er akademisk levende i instituttmiljøet den dag i dag. Det var ingen tvil om at han hadde en strategisk plan om hva det var viktigst å ta fatt på. Han inngikk allianser med andre (sykehus)fag om forskningsprosjekter, veiledning og stillinger. Samtidig var det hele tiden en god balanse mellom revolusjonær fagkritikk, pragmatisk hverdagsmedisin og vitenskapelig kvalitet.

Per F var tidlig opptatt av strukturen og det indre liv på instituttet. Han etablerte en sosial kultur preget av det som kjennetegner et godt akademisk miljø med mangfold, kritisk refleksjon og deling av kompetanse og erfaringer. På denne måten bidro han til å gi det allmennmedisinske universitetsmiljøet i Bergen god bredde og takhøyde, med plass for mange slags stemmer. Vi har begge personlig erfart hvordan dette var en viktig forutsetning for at vi kunne utvikle våre egne sterke sider i godt samspill med andre.

Fra allmennmedisin til sosialmedisin og mye mer

I 1991 meldte Per F overgang fra allmennmedisin til sosialmedisin med å bli professor i faget, først i Bergen og deretter i Oslo. Da han skiftet beite og bestemte seg for videre innsats med utvikling av den nye sosialmedisinen som ambisjon, kunne han forlate det allmennmedisinske faget og et akademisk fagmiljø i god vekst. På nye marker skulle han utforme sitt medisinske grunnsyn ved å skrive sitt fag. Tematikken var nå tydeligere politisk, med rettferdighet, solidaritet og samfunnskritikk som kjerneverdier. Mens vi andre skrev engelskspråklige artikler i internasjonale tidsskrifter, skrev Per F bøker på norsk rettet mot et bredere publikum. Ved å findyrke essayformatet skapte han sin helt særegne formidlingsstil, ganske annerledes og antakelig vel så effektiv som det som i dag gir akademiske tellekanter og publiseringspoeng.

Hvorfor sluttet Per F som professor i allmennmedisin til fordel for sosialmedisinen? Hvorfor reiste han til Oslo? Sosialmedisinen var et fag som kunne romme hans interesser. Han ble mer internasjonalt orientert, han ble opptatt av ulikhet og helse, av miljøspørsmål, og hans virke som rikssynser og aktiv i media kunne passe vel så godt med et ståsted i sosialmedisin som allmennmedisin. Slik hans utvikling ble rundt 1990, var det både faglige og yrkesmessige muligheter i hovedstaden, men først og fremst var det nok hans nye sosialmedisinske fokus og hovedstadens nærhet til media, departementer og organisasjoner som var viktig for ham. I 1990 var gründerens jobb over. Driftsfasen for akademisk allmennmedisin i Bergen kunne

begynne. Per F mente at andre nå var i stand til å overta den daglige drift både når det gjaldt forskning, undervisning og administrasjon.

Per Fs forfatterskap er omfattende og dekker et bredt register. Folk flest kjenner ham best for kritikk av og visjoner for helsetjenesten, samfunnet og livet selv. Men i hans mangfoldige publikasjonsliste finner vi også en rekke publikasjoner i tradisjonelt akademisk format der han har skrevet om kliniske problemstillinger og arbeidsformer og bidratt til å sette undervisning av legestudenter på dagsordenen. Hans helter var den hjertesyke fiskeren med sin lengsel mot havet og allmennlegen med sin hverdagsnære kunnskapsbase. Skurkene var tabloidavisene, «de vertikale medisinske spesialistene» og Fremskrittspartiet.

Fortsatt allmennmedisiner i skrift og tale

Per F forlot allmennmedisinens formelle posisjoner, men han visste hvor han kom fra i hele sitt faglige liv. Han kunne sin allmennmedisinske ideologi, han var på studiereiser til allmennmedisinske kjernemiljøer i England, USA og Canada, og var oppdatert på litteratur og forskning om de allmennmedisinske kjerneverdier. «Vi må komme oss hjem til allmennmedisinen», sa han, «for å motvirke en medisinsk inflasjon der menneskenes selvbergingssevne svekkes.» Et slikt svart-hvitt-bilde er selvsagt unyansert. Men vi som har latt oss vekke av Per Fs nærvær, vet at han gjerne malte med bred pensel for å få frem de viktigste poengene. Han hadde sin egen litterære stil, med spissformulert begrepsutvikling («flokken din») og kulepunkter («allmennlegens syv krystaller»).

Helt til det siste var Per F også en trofast og etterspurt foredragsholder i allmennmedisinske forsamlinger verden rundt. Etter hvert som fagets praktiske innhold lå lenger tilbake i tid for ham, konsentrerte han seg om de allmennmedisinske kjerneverdier: Den personlige legen, tillit, legepasientforholdet, den pragmatiske legen, kommunikasjonsferdigheter og rettferdighet. Dette var tema han hadde sterke synspunkter på, og mange av hans senere prosjekter hadde klar relevans også for allmennmedisinsk praksis i dag. De siste årene brukte han sin egen kreftsykdom som utgangspunkt for en rekke prosjekter, og hans kommende død var nærmest et offentlig anliggende og debatttema.

Oppsummering ved ham selv

Per F var en tålmodig og strategisk institusjonsbygger for akademisk allmennmedisin, ikke bare en visjonær vekkelspredikant og retorisk referer med sosialmedisinen som talerstol. Innsatsen til Per F gjennom en rekke tiår har satt viktige, tydelige og varige spor i norsk akademisk allmenn-

Figur 3: Per Fugelli slik vi kjenner han fra hans siste år. Bildet er tatt på Røst i 2016, der han hadde kjøpt seg hus etter legegjerningen på 1970-tallet. Huset på Røst var yndet feriested, skrivestue og et møtested for familie, venner og faglige kolleger i alle år siden. Foto: Kirsti Malterud.

medisin, direkte og indirekte gjennom påvirkning av oss som kom etter (figur 3).

I boken *Per – glimt av min far* (2014) skriver Aksel Fugelli i intervju form om sin fars liv. Tiden i Bergen har ikke noen stor plass i boken, men vi gjengir her noen passasjer som viser hvordan Per F (P) oppsummerer Bergensperioden for sin sønn Aksel (A):

(P): Da jeg kom til Bergen i 1984, hadde Institutt for allmennmedisin eksistert siden 1972, men det sto på stedet hvil. Å få instituttet i framdrift krevde intenst politisk arbeid. Smiger og sjarm, alliansebygging, det var en machiavellisk oppgave som jeg hadde et skummelt anlegg for. Det var nytt for meg å drive entreprenørskap, å arrangere forskningsmøter og metodekurs, få inn gjesteforelesere, få på plass en skikkelig studieplan, fange inn flinke folk og øke den vitenskapelige produksjonen. Jeg hentet Kirsti Malterud rett fra allmennpraksis og Steinar Hunskår fra laboratoriemedisin. Begge er nå professorer med mye viktig forskning bak seg. Steinar Hunskår klarte å gjennomføre det jeg ga opp selv, å lage den første norske læreboka i allmennmedisin. Den er et mesterverk som har vekket internasjonal oppmerksomhet (A): Hvorfor var det så viktig å gjøre allmennmedisinen til et akademisk fag?

(P): Et fag som ikke har egen forskning, som ikke har noen lærebok, som ikke finnes på studentenes studieplan, det er knapt noe fag. Allmennlegene var en pariakaste i medisinen. Det fantes nok av dem som mente vi måtte holde oss med allmennpraktikere av geografisk nød, fordi spesialistene ikke kunne være over hele landet. Og dessuten måtte det være et sted for de dumme å havne.

(A): Du smatt ut sideveien og tok professoratet i sosialmedisin i Oslo. Har du aldri skammet deg over at du skiftet beite?

(P): Nei, himmel og hav, hvorfor skulle det være forbundet med skam? Å bygge opp instituttet i Bergen er en av de tingene jeg virkelig er stolt av.

Litteratur

Fugelli A. *Per: glimt av min far*. Oslo: Cappelen Damm, 2014.

Fugelli P. Du skal skrive ditt fag. *Tidsskr Nor Lægeforen* 1984; 104: 1343-6.

Fugelli P, Heath I. The nature of general practice. *BMJ* 1996; 312: 456-7.

Fugelli P, Ingstad B. *Helse på norsk. God helse slik folk ser det*. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2009.

Fugelli P. *Døden, skal vi danse?* Oslo: Universitetsforlaget, 2010.

Fugelli P. En lesebok. Tekster i utvalg 1969–2014. Oslo: Universitetsforlaget, 2014.

Fugelli P. James Mackenzie Lecture. Trust--in general practice. *Br J Gen Pract* 2001; 51: 575-9.

Fugelli P. The Zero-vision: potential side effects of communicating health perfection and zero risk. *Patient Educ Couns* 2006; 60: 267-71.

Haug K, Hunskaar S. Å bygge et institutt. I: Fugelli P, Nylenna M, Bjørndal A (red). *Med makten i sitt ord: Festskrift til Per Fugelli på 60-årsdagen*. Oslo: Unipub forlag, 2003: 33-45.

Høye S. Allmennlegen – hipp hurra og nam nam! Intervju med Per Fugelli. *Utposten* 2014; 43 (6): 2-5.

Malterud K, Hunskaar S. Per Fugelli og allmennmedisinen. *Utposten* 2017; 46(6): 2-6.